

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПРАВОВІ НОРМИ І ПРОФІЛАКТИКА ЇХ ПОРУШЕНЬ

Лях Тетяна Олегівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін
медичного факультету № 2 ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Одіарі Ванесса Отітоділічкуву

студентка 3-го курсу медичного факультету № 2
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Академічна доброчесність та стандарти етичної поведінки у дослідженнях, навчанні та оцінці знань – невід'ємна умова членства у світовому співтоваристві, одна із ключових складових якості освіти і науки.

Академічна доброчесність базується на згоді усіх учасників академічного процесу дотримуватися правил та виконувати покладені на них обов'язки. На жаль, непорозуміння між викладачами та здобувачами вищої освіти часто призводять до конфліктних ситуацій чи взаємної неприязні. Тому з'ясування основних принципів академічної доброчесності та профілактики їх порушень є метою пропонованої розвідки.

Стаття 42 Закону України «Про освіту» академічною доброчесністю називає «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [6].

Вперше поняття «академічна доброчесність» було визначено у новому Законі України «Про освіту» у 2017 році. Чинний в Україні з 28 вересня 2017 року Закон «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Стаття 42) і Закон «Про вищу освіту» в редакції від 28 вересня 2017 року, окремо визначають зміст поняття доброчесності в академічній площині.

Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні, розробив документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» [7]. За цим підходом, академічна доброчесність – це відданість академічній спільноті, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності й мужності. З цих цінностей випливають принципи поведінки академічної доброчесності.

Станом на сьогодні в Україні загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення освітньої та наукової діяльності здобувачами вищої освіти і співробітниками університету визначають такі правові документи: Закони

України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, чинні накази Міністерства освіти і науки України, інша загальнодержавна нормативна база.

Важливим документом для формування академічної доброчесності на колегіальному рівні виступає «Етичний кодекс ученого України», ухвалений Національною академією наук України у 2009 р., де фіксуються зобов'язання вченого щодо академічної доброчесності у різних професійних ролях як дослідника, автора, керівника, викладача, консультанта, експерта. На інституційному рівні принципи академічної доброчесності можуть бути представлені в таких основних документах, які регламентують діяльність вищого навчального закладу, як Статут, колективний договір, Правила внутрішнього (трудового) розпорядку тощо [1, с. 203].

Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Порушення загальноприйнятих в академічному середовищі моральних і правових норм, зазвичай з метою отримання певних переваг, лежить в основі феномену академічної нечесності (недоброчесності, недоброчесності). Такі прояви завдають удару по якості освіти та якості наукових досліджень.

Згідно з пунктом 4 статті 42 Закону України «Про освіту» порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Згідно з пунктом 3 статті 58 Закону України «Про вищу освіту» науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники закладу вищої освіти зобов'язані дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти. Зі свого боку, особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання (пункт 3 статті 63 Закону України «Про вищу освіту»).

Найпоширенішим проявом академічної недоброчесності у вищих навчальних закладах є плагіат, тобто навмисне чи усвідомлене оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без оформлення посилань. Такий прояв академічної нечесності закріплений у Законі України «Про авторське право і суміжні права» та Законі України «Про вищу освіту». За спостереженням В. Мельниченка, в Законі України «Про вищу освіту» передбачена відповідальність тільки осіб, що здобувають наукові ступені: у випадку виявлення плагіату в їхніх дисертаційних роботах вони позбавляються такого ступеня [3, с. 110].

Академічне співтовариство протягом останніх десятиліть напрацювало низку підходів для протидії проявам академічної нечесності, котрі впроваджуються майже у всіх країнах світу. Так, реалізація політики забезпечення академічної чесності у вищій освіті США «передбачає чітку ідентифікацію порушень дослідницької етики, створення комплексу процедур їх попередження, фіксації, розгляду, визначення виховних та дисциплінарних санкцій» [2, с. 152]. При цьому, кожен викладач має необмежений доступ до програмного забезпечення з моніторингу та виявлення плагіату (наприклад, програмного забезпечення TurnIt3In11 або SafeAssign12).

Подібні підходи до боротьби з плагіатом спостерігаємо в арабських країнах, де академічна недоброчесність може призвести до серйозних дисциплінарних стягнень. Скажімо, в Університеті ОАЕ (United Arab Emirates University (UAEU))

штрафні санкції за неправомірну поведінку студентів, що включає плагіат, пояснюються в Статуті університету, а також у Політиці деканату зі студентських справ (Student Affairs Deanship Policies and Procedures). Покарання бувають різними: від офіційного листа-попередження, що зберігається в архіві; відсторонення від курсу або з університету; відсторонення від складання випускного іспиту; звільнення з університету; та зняття раніше присудженого ступеня [9, с. 255].

Якщо в ОАЕ акцентується на покаранні студентів за прояви академічної недоброчесності, то в Пакистані більше йдеться про заохочення студентів, котрі дотримуються принципів доброчесності. Комісія з вищої освіти (Higher Education Commission (HEC)) приділяє увагу інноваційній роботі, пропонуючи винагороди студентам, які отримують визнання в наукових проектах у Пакистані та за кордоном. Також з метою протидії плагіату було розроблено Програму національної цифрової бібліотеки Комісії з вищої освіти (The HEC National Digital Library Program), яка дає доступ до онлайн-баз даних для перевірки наукових робіт на плагіат [11].

Серйозну боротьбу проти академічної недоброчесності веде уряд Індії, котрий видав ряд постанов, відповідно до яких у науковій роботі допускається до 10% плагіату, в іншому випадку впроваджуються серйозні покарання. Ці положення було прийнято у 2018 р., і зараз вони поширюються на 867 університетів, які підпорядковуються національному регулятору освіти – Комісії університетських грантів Індії (University Grants Commission of India (UGC India)), яка контролює вищу освіту Індії [8].

Академічна недоброчесність в країнах Африки зумовлена здебільшого важкими економічними умовами, що спричинює «масовість» освіти, коли навчання проводиться у класах чи студентських групах із великою кількістю осіб. Щоб запобігти академічній недоброчесності, освітні установи Африки переосмислюють стратегії оцінювання навчання і розробляють інструменти виявлення плагіату для навчальної роботи з великими класами [10].

У світовій практиці для боротьби з використанням плагіату існує значна кількість програмних засобів, найвідоміші з яких: Turnitin, Strike Plagiarism, Urkund, Advego Plagiat, eTXT, Антиплагіат, Plagiarism Checker for student EduBirdie тощо. Вищі навчальні заклади повною мірою можуть користуватися університетською автономією і ухвалювати акти локального характеру.

Світовим та вітчизняним досвідом упровадження принципів академічної доброчесності керується Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна). Принципи, норми та правила етичної поведінки, професійного спілкування осіб, що працюють та навчаються в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» («УжНУ»), закріплює Положення про академічну доброчесність в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», опубліковане на офіційному веб-сайті «УжНУ» [4].

Положення розроблено на основі Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про запобігання корупції», Цивільного

Кодексу України, Статуту «УжНУ», Правил внутрішнього розпорядку «УжНУ», Колективного договору та інших нормативно-правових актів, нормативних (локальних) актів ДВНЗ «УжНУ» та на виконання основних завдань діяльності колективу «УжНУ», затверджених Конференцією трудового колективу 10 січня 2017 року.

Дотримання академічної доброчесності в «УжНУ» втілюють принципи верховенства права (панування в суспільних відносинах правових смислів і цінностей); законності (суворо дотримуватися Конституції України); соціальної справедливості (забезпечення свободи, справедливості, розвитку особистості та її активної участі у житті держави та «УжНУ» тощо); науковості (об'єктивне висвітлення наукових фактів, викладання навчального матеріалу з позицій останніх досягнень науки й техніки тощо); професіоналізму та компетентності (наявність у здобувачів вищої освіти та співробітників «УжНУ» управлінських та аналітичних здібностей, моральних якостей тощо); партнерства і взаємодопомоги (сприйняття всіх учасників освітнього процесу як рівноправних сторін); відкритості й прозорості (усі процеси, документи в «УжНУ», які стосуються освітньої, наукової, дослідницької, господарської та фінансової діяльності є прозорими, відкритими); відповідальності (відповідальність осіб за результати своєї діяльності тощо).

Для здобувачів вищої освіти та інших осіб, що беруть участь в освітньому процесі важливо поважати честь і гідність інших осіб, навіть, якщо їх погляди відрізняються від ваших; відповідально ставитись до своїх обов'язків, вчасно та добросовісно виконувати завдання, передбачені навчальними планами; активно займатись самостійною роботою, використовуючи методичні посібники, рекомендації викладачів, додатково опрацьовуючи нову літературу, використовуючи всі можливості для отримання необхідних знань; ефективно розподіляти час на пошук і вивчення матеріалів, необхідних для отримання якісної освіти; чесно та відповідально готуватись до поточного, підсумкового контролю, атестації докладаючи зусиль до своєчасного виконання всіх завдань; використовувати в освітній або дослідницькій діяльності лише перевірені та достовірні джерела інформації та посилатися на них; подавати на оцінювання лише самостійно виконану роботу, що не є запозиченою або переробленою з іншої, виконаної третіми особами; звертатись за допомогою, яка є у межах прийняттого, в разі виникнення труднощів під час виконання навчальних чи дослідницьких завдань тощо.

До профілактичних заходів для попередження недотримання норм та правил академічної доброчесності в «УжНУ» відносяться: інформування здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників про необхідність дотримання правил академічної доброчесності, проведення семінарів з питань інформаційної діяльності «УжНУ», правильності написання наукових робіт; розміщення на офіційному веб-сайті «УжНУ» посилання на сервіси безкоштовної перевірки робіт на антиплагіат; експертна оцінка та (або) технічна перевірка (за допомогою спеціалізованої програми «Unplag») щодо ознак академічного плагіату в

дисертаційних дослідженнях, поданих до захисту в спеціалізованих вчених рад «УжНУ».

Із метою забезпечення моніторингу дотримання університетською спільнотою морально-етичних та правових норм цього Положення діє незалежний орган – Комісія з питань академічної доброчесності та етики. Склад, повноваження й функції Комісії визначаються відповідним положенням.

Отже, якість та авторитетність результатів наукових досліджень можлива лише за умови чесної реалізації дослідницького процесу без застосування неприйнятних у науковій спільноті практик із порушенням академічної доброчесності. Тому всі зусилля університетської спільноти повинні бути спрямовані на запобігання, перешкоджання та зупинення проявів академічної недоброчесності шляхом навчання, керівництва і наставництва, а також завдяки створенню позитивного, сприятливого й доброчесного освітнього і наукового середовища.

Список літератури:

1. Дегтярьова І. Вплив академічної доброчесності на інституційну практику української вищої школи. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. С. 197-218.
2. Лічман Т. Процедура розгляду справ про порушення стандартів академічної чесності (із використанням практик американських університетів). *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. С. 151-169.
3. Мельниченко А. Прояви академічної нечесності. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. С. 107-122.
4. *Положення про академічну доброчесність в «Ужгородському національному університеті».*
URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12223>
5. Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності / укладачі: підкомісія 303 «Академічна доброчесність» / 2016. 24 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/akdo/nodo/n3.pdf>
6. Стаття 42: «Академічна доброчесність».
URL: <https://www.pedrada.com.ua>
7. International Center for Academic Integrity.
URL: <https://academicintegrity.org>.
8. Pallava Bagla. India creates unique tiered system to punish plagiarism. URL: <https://www.science.org/content/article/india-creates-unique-tiered-system-punish-plagiarism#:~:text=The%20new%20policy%20creates%20four,%2C%22%20would%20carry%20no%20penalty>

9. Plagiarism and Academic Integrity. URL:
https://www.uaeu.ac.ae/en/catalog/plagiarism_and_academic_integrity.shtml
10. Pryah Mahabeer. Assessment, plagiarism and its effect on academic integrity: Experiences of academics at a university in South Africa. URL:
<https://sajs.co.za/article/view/6323>
11. Soroya M.Sh., Hashmi M.A., Soroya S.H. Status of Academic integrity in Pakistan: an Overview. Plagiarism across Europe and Beyond 2017 – Conference Proceedings. pp. 254-262.